

ПОЕМЕ И ПЕСМЕ НЕНАДА ШАПОЊЕ

Ненад Шапоња, *Силазим у тишину шега бачене коцке*, Културни центар Новог Сада, Нови Сад 2019

Ненад Шапоња је, потпуно нетипично за српску поезију деведесетих година XX века, у књижевност ушао поемом *Ђоконда* (1990). Да то није случајно већ поетичко опредељење, доказао је наставивши да пише поеме током прве деценије свог песничког рада: *Одрази варке* (1993), *Очевидности* (1997) и *Море* (1998). Ову деценију писања поема крунисао је, објавивши их заједно, чак у два издања (*Четири поеме*, 2000, 2001).

Зашто „нетипично“? Поему, као мутант жанр, који се непрестано креће између лирског и епског, при чему, најчешће, епско доминира, од Бајрона до наших дана, неговали су велики песници, романтичари. Модернисти, као ни авангардисти, нису јој се посебно обраћали, изузев појединаца (попут Мајаковског, рецимо), или Милоша Црњанског, код нас. Његове три поеме *Сиражилово*, *Србија*, *Ламенји над Београдом* и не припадају његовом, ако можемо тако да кажемо књижевном стилу, или опредељењу, који у науци код нас уврштавају у авангардни и међуратни модернизам, а поједини аутори *Роман о Лондону* сматрају зачетком српске постмодерне књижевности. Поеме Црњанског су, пре, омаж романтизму, и то оном касном, који већ закорачује у XX век.

Временски, па и поетички гледано, Шапоња се појављује у часу када нашем књижевном сценом доминира постмодернизам, мада су и даље присутни неоавангардни, на једној страни, и на другој традиционални, назовимо их тако, приступи књижевности. Постмодернизам је, уопштено, реакција на објективност и разумност који се јављају у модернизму. Прихвата тезу да светом доминирају мас-медии којима недостаје оригиналност, што изазива сатиричан начин изражавања. Прихвата светску глобализацију, децентрализацију и плурализам. Сматра да је све релативно и субјективно, на пример искуство, морал и култура. Постмодернизам нема поверења у велике форме, жанровски кохерентне, преферира фрагментарност, и уводи сумњу у све. И отуда нетипичност Ненада Шапоње, јер он се опредељује за дуге песме, или поеме, како би

релативизовао све, па и савремене књижевне трендове, при чему му је блиска и постмодерна филозофија, која негира концепцију апсолутне истине и заговара алтернативни приступ свету. Али он није под тако снажним утицајем феноменологије, структурализма и егзистенцијализма. Не бави се деконструктивизмом, него, напротив – конструктивизмом.

Шапоњине поеме имају и метафизичку димензију. Садрже низ супротности, које могу да доведу до парадокса. Ипак, не могу се подвести под постмодерни скептицизам, без обзира на повремени релативизам и нихилизам.

Зато ми се чини да је у Саши Радојчићу (који је, иначе и сам песник, али и филозоф, естетичар), писцу поговора за књигу *Силазим у шишину шега бачене коцке*, у којој су „поеме и песме, старе и нове”, његова поезија пронашла адекватног тумача. Радојчић истиче да Шапоњина поезија „говори о *души* и њеној *историји*, о индивидуалној субјективности, о једном исконском Ја које тражи своје разлоге, настоји да се оријентише, обезбеди какав-такав смисао свог постојања, одреди се према ономе од чега се разликује, што није Исто са њим, већ му је Друго”.

Могло би се даље детаљно писати о тој Истости, односно о Другости. Шапоњина поезија препуна је „тобожњег дефинисања и поигравања са исказима на самој граници таутологије” (Радојчић), а његов песнички језик само је привидно транспарентан. Заправо, „тематско-мотивски аспект ове поезије је довољно тежак и захтеван и без додатног затамњивања значења” (Радојчић).

Песник Шапоња поставља бројна питања и на њих, углавном, даје негативне одговоре (како је то приметио и Радојчић), и управо због тога они „провоцирају чисту парадоксију” (бројна су значења овог термина, али овде ми се чини да је најближе оно које говори о противречности, неочекиваности, а понекад указује и на бесмисленост, невероватност). Стиче се утисак да је управо парадоксија постала песничка особеност, односно главна карактеристика мишљења и схватања песника. У прилогу томе је и следећа Радојчићева тврдња: „Под удар сумње не пада, дакле, само конституција спољашњег света, него и она унутрашња тачка јединства, коју зовемо Ја”, потом додаје да је „реч о једној узајамној игри конституисања и обезбеђења, којој непрестано прети опасност да се расплине у привид, у случајност, неповезаност. А из привида и неповезаности прети бесмисао”.

Ове особине Шапоњине поезије важе како за његове поеме, из прве деценије песничког присуства, тако и за кратке песме, које су уследиле после деценијске паузе у објављивању, а континуирано се појављују у трећој деценији његовог стваралаштва, која је кулминирала Наградом „Мирослав Антић” за књигу *Изгледам, дакле нисам* (2017). Потврђује то, на најбољи начин, избор *Силазим у шишину шега бачене коцке* (2019), у коме су, како то сам аутор каже, „поеме и песме, старе и нове”. Последњи

циклус у књизи, „У тишини тега бачене коцке”, чине нове песме које се доследно ослањају на поменуто поетику.

Још у поеми *Море*, као мото, Шапоња наводи Стефана Малармеа. Мада је у питању тек полустих („...као утвара једног геста...”), извађен из контекста чувене поеме *Бацање коцке*, помињање Малармеа је индикативно за песников однос према простору (стварном или замишљеном), случајности, односно предвидљивости, не/равнотежи, односно несигурности. О томе сведоче и аутопоетички записи на крају књиге, „Тезе о несигурности”. „Несигурност је наше природно стање”, тврди Шапоња. По њему, „Поезија је сам живот”, отуда и: „Поезија је опасна, јер мора да се живи.” Опасност рађа опрезност, а она – несигурност.

Сам наслов овог избора је више него загонетан. У његовом одгонетању неће нам помоћи песникове аутопоетичке „Тезе”. Одгонетка је, чини ми се, у нечему што је настало пре сто двадесет две године. У поменутој Малармеовој поеми. Када је Маларме, дакле, сам Учитељ (*Le Maître*), прочитао Полу Валерију своју последњу поему, на којој је радио „тајно, и до исцрпљења”, овај је, изненађен и одушевљен, тада приметио да је „површина говорила, промишљала, стварала привремене форме. Чекање, сумња, концентрација беху *видљиве сивари*. Мој поглед се нашао наспрам тишина које су добиле тела...” Код Шапоње, наравно, није у питању сама форма текста, њена привременост, колико поменута стања, која стварају да се стихови *Мора* понашају као морски таласи, да се *Одрази варке* чине као одрази у огледалу, да поема *Очевидности* настоји да препозна невидљиво, а да *Боконда* уместо пародије и подсмеха буде истинска љубавна поема.

Када је, 1897. године, у часопису *Космојолис*, Маларме објавио *Бачене коцке* (*Un coup de des*), Андре Жид је упоредио поему са Бетовеновом симфонијом. Поједине стихове је чуо као крике галебова, који се, на крају, у савршеном завршном акорду, смирују. Ова поема је, несумњиво, велико завештање, не само поменутим француским песницима већ поезији уопште и њеним читаоцима. Ову поему је на српски превео Коља Мићевић још 1970. године (Стефан Маларме, *Песме*, „Култура”, Београд), а касније и у овиру изабраних песама, у Нолитовој едицији „Поезија” (Београд 1985). Њој се, не без разлога, вратио велики српски песник и есејист Миодраг Павловић, који ју је превео и објавио у репрезентативном издању нишке Просвете 1997. године, где је она, захваљујући адекватном графичком прелому, показала свој дуго прикривани (барем када су домаћи читаоци у питању) потенцијал.

Још у делу *Иџијур или Елбенова лудоси* (1869), у четвртом фрагменту, под индикативним насловом, „Бачене коцке”, Маларме је записао: „Увек је случај тај који испуњава своју властиту Идеју потврђујући се или поништавајући”, као и да „Он садржи Бесмисао – подразумевајући га, али у прикривеном стању и спречава га да постоји: што омогућава Бескрају да буде”.

И наш песник је, из књиге у књигу, спроводио своје Идеје, потврђујући или поништавајући своје Ја, непрестано трагајући за Другим, кроз просторе Лепоте (поема *Ђоконда*), варљивости (поема *Одрази варке*, циклуси „Упорност чисте илузије” и „Отворено огледало”), истинитости (поема *Очевидносћ*, циклус „Шушти појавност”), Бескраја (поема *Море*) итд.

Верујем да се и Шапоњи, баш као и мени, допала Малармеова идеја *Дела*, односно *Књиге*. Све његове до сада објављене књиге могу се читати и као „књиге-идеје”, али и као „књиге-теме” (*Ђоконда*, *Одрази варке*, *Очевидносћ*, *Море... Изгледам, дакле, нисам*), а ова последња и као „књига-предмет”. Није случајно да је њену насловну страну обликовао Коља Мићевић!

Маларме се поново враћа у поезику нашег песника. Пре свега циклусом нових песама, „У тишини тега бачене коцке”, пратећи „најдубљу тишину”, напипавајући „тачку у којој се померају ствари”, разоткривајући ништа које га је скривало од самог себе, а откривши себе, који, у осмој „Тези о несигурности” признаје да „*нишћ*а и те како постоји”.

Потом избором, којем је дао у најмању руку малармеовски назив, *Силазим у њишћину њега бачене коцке*. И, наравно, већ поменути „избегавањем случаја” и препуштањем вештим Мићевићевим рукама и идејама.

Будући да су све поеме и песме Ненада Шапоње, и старе и нове, од најкраће (пет стихова) до најдуже (705 стихова), центриране, нижу се, симетрично, око једне осе – оне се савршено уклапају у једну Књигу. И поеме и кратке песме су у првом лицу, лирском Ја, тако да се могу читати као поглавља једне целине. Да би побегао од празнине, која није само метафизичка, он се обраћа другом Ја, које је, како то примећује Радојчић, реално Ти, уводећи тако „компоненту телесности”, а самим тим и друге симболичке могућности поезије.

О сновима, менталним сликама, о проналажењу станишта душе, о гравитацији тела, као и о много чему другом што потиче из „дубине неразумевања” – могле би се исписивати странице, али овој поезији нису потребне напомене, односно објашњења нису потребна проиљивом читаоцу, а обичног читаоца поезије могу да збуне и удаље од даљег читања. Парафразирајући Малармеа, закључићу следеће: Шапоњин песнички свет састоји се од предмета чисте и сложене маште, на једној, или интелекта, на другој страни, тако да постоје сви разлози да буде укључен у Поезију – која није само лични избор, него је и једини извор.

Зоран БЕРИЋ